

Zagotavljanje odprtega dostopa do raziskovalnih podatkov v svetu in v Sloveniji

JANEZ ŠTEBE, SONJA BEZJAK

Arhiv družboslovnih podatkov, Fakulteta za družbene vede

kongres DIGITALNE VSEBINE: nastanek, hranjenje, dostop
6. junij 2014, Ljubljana

Odprti dostop do raziskovalnih podatkov: ZAKAJ

Dostop do raziskovalnih podatkov mora biti kolikor mogoče odprt, saj se s tem poveča **zaupanje v znanstvene objave**, ki jih je mogoče bolj podrobno preveriti, krepi **se sodelovanje v znanosti**, z različnimi analitičnimi pristopi **se poveča pluralizem in dialog** o možnih interpretacijah podatkov in **omogočajo se nova odkritja**.

Raziskovalni podatki predstavljajo pomemben strošek posameznih raziskovalnih projektov, zato je potrebno **povečati stopnjo izkoriščenosti podatkov** in tako prihraniti pri stroških, ki nastanejo pri drugih raziskovalnih projektih zaradi podvajanja.

(Določila politike odprtega dostopa do raziskovalnih podatkov v Sloveniji)

(http://www.adp.fdv.uni-lj.si/media/gradiva/politike_financerja_raziskovalni_podatki_v2_1_osnutek.docx)

Zgledi in pobude iz mednarodnega okolja

- **OECD:** *Principles and Guidelines for Access to Research Data from Public Funding* (2007)
- **Svet EU:** *Council Conclusions on scientific information in the digital age: access, dissemination and preservation* (2007)
- **Evropska komisija:** *Recommendation on access to and preservation of scientific information* (2012)
- **Evropski ekonomsko-socialni odbor in Odbor regij:** *Towards better access to scientific information: Boosting the benefits of public investments in research* (2013)

Sledijo OECD načelom odprtega dostopa do raziskovalnih podatkov:
raziskovalni podatki iz javno financiranih projektov so razen izjemoma ponujeni kot javno dobro v dostop vsem pod enakimi pogoji.

(OECD, 2007, 15)

Praktična načela, ki se pojavljajo v pobudah

Pri vzpostavljanju politik se upošteva naslednja praktična načela:

- **Vključevanje vseh deležnikov** (financerji, vodstva raziskovalnih ustanov, raziskovalci, knjižnice in IT, področna podatkovna središča, znanstvene revije in združenja...)
- Zagotoviti **vpliv od spodaj navzgor**: ne le obveznosti, ampak tudi prednosti za raziskovalce
- V politike vključiti **obveznost priprave** Načrtov ravnanja z raziskovalnimi podatki (DMP)
- **Financiranje** dodatnega dela (priprava podatkov in metapodatkov za odprti dostop)
- **Vrednotenje prispevka** raziskovalnih podatkov enako kot raziskovalnih besedilnih objav v obliki člankov v osebnih bibliografijah raziskovalcev
- **Postopno uvajanje** obveznosti s hkratnim z vzpostavljanjem sistema ‚nagrada‘ in sistema podpornih storitev in infrastrukture

Področna mednarodna združenja

- League of European Research Universities (**LERU**): *LERU Roadmap for Research Data*
- **Science Europe**: aktivnosti skupine Research Data
- European Federation of Academies of Science and Humanities (**ALLEA**): deklaracija *Open Science for the 21st Century*
- Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche – Association of European Research Libraries (**LIBER**): *Ten recommendations for libraries to get started with research data management*

Dobra praksa:
v Veliki Britaniji odmevno poročilo Royal Society:
„Science as an open enterprise“ (2012)

utemeljuje zahtevo po obveznem javnem dostopu do raziskovalnih podatkov

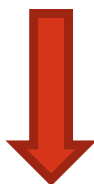

skupna načela vseh področnih financerjev znanosti v VB → usklajene politike ravnanja s podatki

,Odprti podatki` začetek aktivnosti v Sloveniji

Cilj projekta **Odprti podatki** je bil pripraviti ***predlog strategij in politik***, katerih namen je vzpostavitev sistema odprtega dostopa do raziskovalnih podatkov v Sloveniji.

(ADP izvajal CRP od 2010 do 2013)

- **Akcijski načrt za vzpostavitev sistema odprtega dostopa do raziskovalnih podatkov financiranih z javnimi sredstvi (2013)**
- **Določila politike odprtega dostopa do raziskovalnih podatkov v Sloveniji (2013)**

Dokumenta sta objavljena in dostopna na:

http://www.adp.fdv.uni-lj.si/links/o_arhivu/publikacije/odprti_podatki_zakljucno_porocilo/

Akcijski načrt

Akcijski načrt je dokument, ki podrobneje določi korake uresničevanja zadanih ciljev in časovni okvir.

Akcijski načrt sestoji iz petih poglavij:

- 1) Odgovornost MIZŠ, najvišjih predstavnikov znanstvene skupnosti in profesionalnih združenj
- 2) Razvoj podatkovne infrastrukture
- 3) Motiviranje raziskovalcev in raziskovalnih ustanov za izpolnjevanje nalog odprtega dostopa do podatkov
- 4) Vzdrževanje storitev za podporo pri delu z raziskovalnimi podatki, vrednotenje, izbor in prevzem, digitalno skrbništvo in zagotavljanje dostopa
- 5) Prispevek izdajateljev znanstvenih publikacij za odgovorno ravnanje z raziskovalnimi podatki

„Poudarek pričujočega Akcijskega načrta je na dostopu do čim bolj osnovnih podatkov, pripravljenih in dostopnih v takšni obliki, da jih je mogoče uporabiti za različne druge namene.“

Sledi dvema konceptoma:

- načrt ravnanja z raziskovalnimi podatki
- podatkovno središče

Načrt ravnanja z raziskovalnimi podatki (NRRP)

NRRP je način za **zagotavljanje tehnične in pravne ustreznosti podatkov**, preden so oddani v podatkovno središče.

Minimalne **skupne zahteve**, ki naj veljajo, če želimo zagotoviti dolgotrajni dostop do raziskovalnih podatkov:

- Načrtovati, kdo, kdaj in kako bo ravnal s podatki.
- Podpirati večjo učinkovitost in kakovost v fazah ustvarjanja in dokumentiranja podatkov.
- Zagotoviti etično in pravno skladnost: etična vprašanja, avtorske pravice, intelektualna lastnina.
- Skrbeti za hranjenje podatkov že med izvajanjem raziskave.
- Načrtovati oddajo/predajo podatkov (mesto oddaje, upoštevati zahteve podatkovnih središč).
- Zagotoviti, da je načrt ravnanja s podatki skladen s področnimi normami, krovnimi politikami in politikami dotičnih ustanov.
- Opredeliti pomen dolgotrajne hrambe: izbor in načrt hranjenja

Napredne politike vključujejo NRRP kot obvezni del raziskovalne dokumentacije ob prijavi projekta, ki kandidira za javna sredstva.

Podatkovno središče

Napredne politike opredelijo primerno mesto za dolgotrajno hrambo in dostop.

Je vezni člen med ustvarjalci podatkov in uporabniki podatkov:

- zagotovi podporno podatkovno infrastrukturo in podatkovne storitve
- je področni ekspert za podatke in spremljajoče gradivo

„Podatkovno središče podatke skupaj s spremljajočo dokumentacijo najprej pregleda in ovrednoti po vnaprej opredeljenih kriterijih pomena za znanost in skladno s poslanstvom podatkovnega središča. V primeru, da podatki zadostijo merilom izbora, jih podatkovno središče kot primarno priporočeno mesto predaje prevzame v digitalno skrbništvo in zagotovi ustrezen trajen dostop, obenem pa se ustvarjalcu podatkov dodeli točke v bibliografiji za podatkovno objavo.“ (Štebe, Bezjak, Lužar 2013, 148)

Seznami podatkovnih središč:

- DataCite: <http://www.datacite.org/repolist>
- Registry of Research Data Repositories: <http://www.re3data.org/>

re3data.org
REGISTRY OF RESEARCH DATA REPOSITORIES

DataCite

Helping you to find,
access, and reuse data

Arhiv družboslovnih podatkov

- je **prototip razvite podatkovne infrastrukture** je delovanje podatkovnega središča za družboslovje, povezan v mednarodno enoto CESSDA, za katero opravlja nacionalne podatkovne storitve
 - obstoj močnega področnega podatkovnega središča zagotavlja kritično maso ohranjanja in razvijanja strokovnega **znanja za ravnanje s podatki**
 - ADP dajalcem podatkov ponuja podrobna *navodila in obrazce za pripravo in oddajanje podatkov* v arhiv ter občasna usposabljanja/seminarje za pripravo podatkov
 - ADP *izvaja usposabljanja* za uporabnike podatkov in nudi individualno pomoč po potrebi
-
- 16 let
 - več kot 600 raziskav
 - v družini evropskih arhivov družboslovnih podatkov: CESSDA
 - sodeluje pri vzpostavljanju arhivov v Srbiji, BIH, HR (SERSCIDA)

Nastavki za razvoj podatkovnih storitev in infrastrukture v Slo

Znanstvena področja imajo svoje **vsebinske posebnosti**, ki jih je pri vzpostavitvi podatkovnih središč potrebno upoštevati, obenem pa slediti nekaterim **skupnim organizacijskim pristopom** za bolj učinkovito upravljanje.

Primeri področnih jeder – potencial za razvoj po področjih:

- *biologija: Morska biološka postaja Piran (MBP)*
- *zgodovina: spletna stran Zgodovina Slovenije – SIstory*
- *umetnost: arhiv in zbirke Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU*
- *humanistika: spletna stran SI-DIH*
- *medicina: Inštitut za biomedicinsko informatiko (IBMI)*
- ...

Nastavki za razvoj podatkovnih storitev in infrastrukture v Slo

- svetovanje na področju dela z **občutljivimi podatki** (varovanje osebnih podatkov, anonimizacija, omejen dostop): SURS;
- storitev razvoja in dodeljevanja **stalnih identifikatorjev**: NUK;
- **svetovanje ne področju vrednotenja in izbora** podatkovnih datotek ter vpisa v sistem SICRIS in COBISS: ADP v sodelovanju z ODKJG in IZUM;
- centralizirano koordinirano **izvajanje trajne hrambe in svetovanja** s tega področja: NUK in Laboratorij za heterogene računalniške sisteme, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, UM;
- **storitev registriranega dostopa** (prijava in avtentikacijski sistemi) AAI: ARNES;
- **velika količina podatkov, malo metapodatkov**: Slovenska iniciativa za nacionalni grid (SLING), Laboratorij za računalniško grafiko in multimedije, Fakulteta za računalništvo in informatiko, UL;
- **uporaba odprtih rešitev** pri zagotavljanju podatkovne infrastrukture: Odsek za tehnologije znanja, Institut Jožef Stefan.

Odpri podatki **Načrt za vzpostavitev sistema odprtega** **dostopa do raziskovalnih podatkov v Sloveniji** (Janez Štebe, Sonja Bezjak, Sanja Lužar, 2013)

Dostopno: http://www.adp.fdv.uni-lj.si/o_arhivu/publikacije/odprti_podatki_zakljucno_porocilo/

Vabimo vas na posvet
**VLOGA KNJIŽNIČARJEV PRI ODPIRANJU RAZISKOVALNIH PODATKOV IN
VODENJU BIBLIOGRAFIJ RAZISKOVALCEV**
(ADP in ODKJG, OSICD)

Posvet bo **18. junija 2014** na Fakulteti za družbene vede v predavalnici 23.

Posvet je sestavljen iz 2 delavnic:

- 1) *Odprti raziskovalni podatki v družboslovju in humanistiki (ADP)***
- 2) *Bibliografije raziskovalcev in vrednotenje raziskovalne uspešnosti v družboslovju (ODKJG OSICD)***

Na dopoldansko delavnico ADP vabi knjižničarje **z univerzitetnih oddelkov in raziskovalnih inštitutov s področja družboslovja in humanistike.**

Delavnici sta brezplačni, prosimo pa, da se prijavite najkasneje **do srede, 11. junija 2014** na naslov: arhivpodatkov@fdv.uni-lj.si